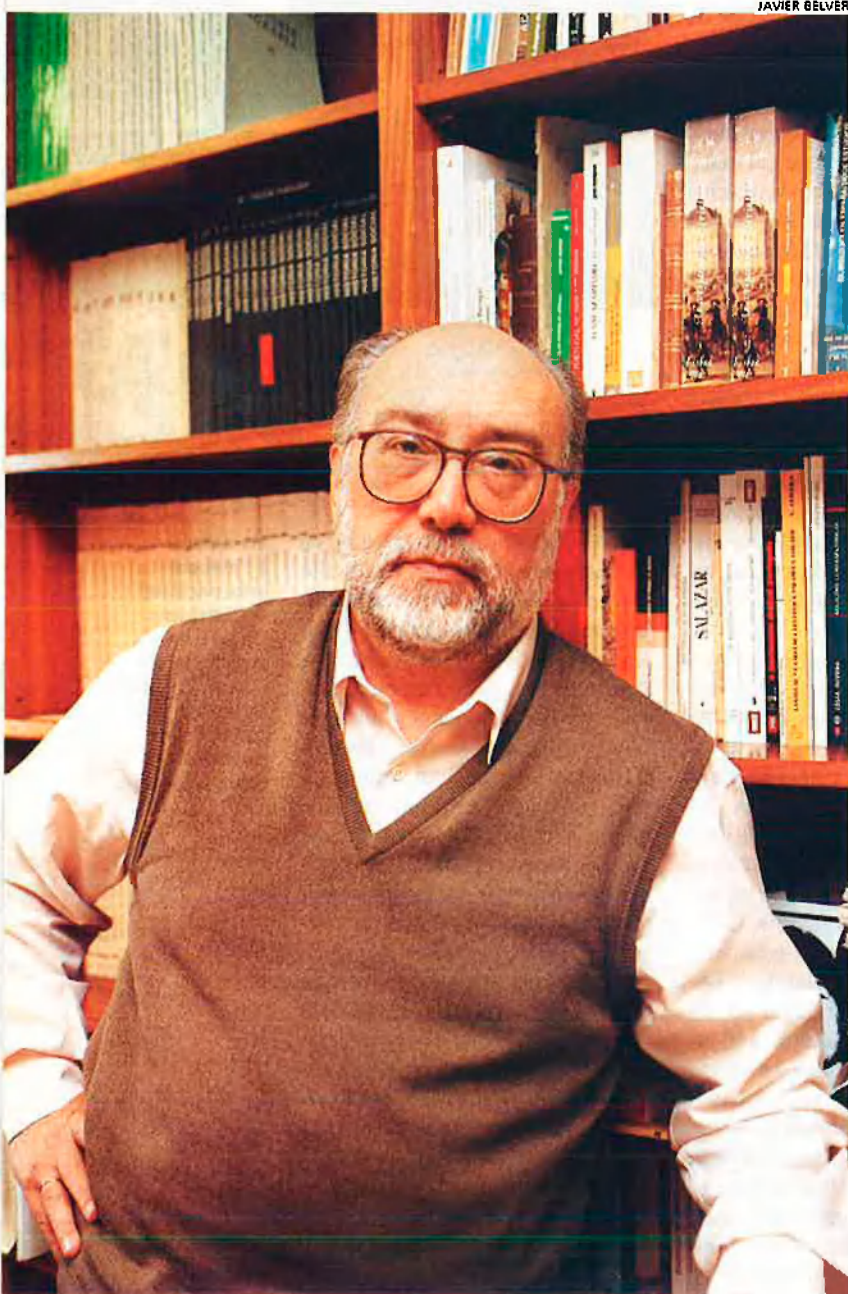


Des de l'esquerra a l'aragonesisme

Eloy Fernández Clemente (Andorra de Teruel, 1942) fou un dels fundadors de la revista 'Andalán', símbol de la lluita antifranquista. Actualment és professor d'Econòmiques a Saragossa i se'l considera un dels intel·lectuals més rellevants de l'aragonesisme.



JAVIER BELVER

Què va significar l'aparició d'Andalán per a la societat aragonesa?

—Un revulsiu, fins i tot formal, perquè tenia un disseny molt revolucionari, fet per dos germans pintors que formaven la germandat pictòrica aragonesa, els germans Pascual Rodrigo; també una veu dissonant, una veu que grinyola, que diu les coses d'un altra manera, en una societat molt tradicional, molt conservadora, amb una premsa, una ràdio i una televisió que eren extremadament conservadores dins un règim dictatorial. Moltes coses que callaven els altres mitjans sortien a *Andalán*. Això, d'alguna manera, els deixava al descobert, però a l'hora explica un poc a la població que es poden dir més coses que no es pensaven. Ens costa molts riscos, molts disgustos, segrestos policíacs i uns quants dies de presó, en el meu cas. Però l'equip fundador és un grup d'unes setze persones, que després s'amplia. De fet, quan en fem el recompte, surt que uns quants centenars de persones passen per la revista durant els quinze anys de la seua existència, prestant-hi suport, donant-nos diners quan en necessitem, o escrivint-hi gratis. En eixe sentit, si es pot dir que el Barça era més que un club, *Andalán* era més que un periòdic.

—Què es proposava *Andalán*?

—Bé, intentava fonamentalment tres coses. Jo dic sempre que *Andalán* és una taula de tres potes. N'era una la lluita per les llibertats, per la democràcia, per la solidaritat. Era un plantejament d'esquerres. En segon lloc, l'aragonesisme, la preocupació per la nostra terra, pel nostre poble, pels nostres signes d'identitat, per la nostra història, art, dret, etc., per difondre'ls, i també per defensar els nostres problemes d'ordre econòmic. És una època en què cal lluitar contra les amenaces, que ens pareixen molt greus i molt urgents, del transvasament de l'Ebre, al qual no ens oposem. És curiós que *Andalán* era vist des de València o des de Barcelona com l'únic interlocutor vàlid, en la mesura que no dèiem "transvasament, no", sinó "transvasament? Parlem-ne, i vejam en quines condicions". També recorde la lluita contra les centrals nuclears, la identitat dels llauradors, l'aparició dels sindicats agraris, els debats suscitats

amb l'arribada de la General Motors. És a dir, que vàrem sorgir en una cojuntura molt concreta, al final del franquisme. Hi havia, doncs, la pota de l'esquerra, la de l'Aragó i la de la cultura.

—*El primer número d'Andalán portava per titular un "buenos días", que semblava anunciar la fi de la llarga nit del franquisme. La revista què recull, l'herència d'abans de la guerra o l'esperit de la nova generació d'aleshores?*

—Totes dues coses. De fet, una bona part de la gent que abonàvem l'aparició d'*Andalán* érem professors d'història. La història era per nosaltres molt important, entre més coses perquè l'Aragó es defineix per la seua cultura, i la història hi té un paper fonamental. A nosaltres, ens pareixia que havent viscut els darrers anys del franquisme, volíem aplegar el testimoni de la gent del període republicà que havien mantingut una certa manera d'entendre l'Aragó. Férem també un gran esforç per recuperar els aragonesos de l'exili, els desapareguts o afusellats durant la guerra. Els models eren, per nosaltres, fonamentalment, *La revista de Aragón*, que havia eixit entre 1900 i 1915, en què havien participat gent com Joaquín Costa, i la gent de l'aragonesisme cultural de principi de segle. També volíem aplegar l'esperit molt esquerrà del millor periòdic, possiblement, de la nostra història, *El Diario de Aragón*, que va sortir el febrer del 1936 i va durar fins a la sedició militar del 18 de juliol.

—*Durant els primers anys Andalán es converteix en un referent de l'esquerra antifranquista de tot l'estat espanyol. Però sembla que a poc a poc la revista es va inclinant pels temes de l'aragonesisme estricte.*

—Molta gent que escrivia aleshores a *Andalán* no era aragonesista, de fet pertanyia a partits com el PSOE o PC, gent que sent pel fet autonòmic una mica de por i tot. Però el resultat és que, tot i no intentar-ho col·lectivament, la feina feta per *Andalán* acaba ajudant l'aragonesisme. Pel fet de preocupar-se pels temes socials que afectaven l'Aragó durant aquells anys, hi hagué molta gent que va adquirir una certa consciència nacional.

—*Com s'organitzaven la producció d'Andalán, el finançament, la redacció...?*

—Va ser sempre un petit miracle, fins que tancàrem la revista, el gener del 1987, per deutes. La publicació té tres períodes: el primer, de cinc anys, que dirigesc jo mateix; el tercer, també de la mateixa durada, i enmig hi ha un període afortunat, durant el qual la revista és un setmanari molt àgil que arriba al 16.000 exemplars. Aquesta segona etapa té més influència en els temes aragonesos; ja han passat els primers cinc anys, quan *Andalán* era més una referència a tot l'estat, sobretot pel context de la lluita antifranquista.

—*Ahora que apareix Andalán, molts dels qui hi treballen comencen a comprometre's en la lluita política. Foren mai de cap partit o organització?*

—Hi havia gent de tots els colors, no era una mesa de partits, sinó més aviat un col·lectiu cultural al



“Andalán’ era una taula de tres potes. N’era una lluita per les llibertats, per la democràcia, per la solidaritat. En segon lloc, l’aragonesisme, la preocupació per la nostra terra. I en tercer lloc, la pota de la cultura.”

qual acudia la gent que tenia coses a dir i... la generositat d’escriure-hi de franc. Tots discutíem i decidíem en els consells de redacció. En eixe sentit, hi havia un impuls d’il·lusió col·lectiva, però cadascú era del partit que volia. Potser és l’any 1976, quan una part de la gent d’*Andalán* funda el Partido Socialista Aragonés (PSA), com jo mateix, amb la típica baralla de partits, amb acusacions a *Andalán* de ser més a prop dels uns que no dels altres. Però, de fet, jo crec que *Andalán* fou respectat i estimat per tot l’espectre de l’esquerra, perquè mai no fou propietat de ningú. La revista fou sobretot una experiència de ciutadania en què moltíssima gent aprengué el que avui sap de periodisme —i alguns treballen avui en importants mitjans de comunicació de l’Aragó.

—*Va ser Andalán la maduració d’una societat civil aragonesa?*

—Jo crec que el fenomen d’*Andalán*, del PSA, de l’Enciclopèdia Aragonesa —que es comença a publicar a principi dels vuitanta, amb vendes de 25.000 exemplars—, tot plegat significa un gran impuls de divulgació de la cultura. És un fenomen generacional de la gent dels 70 que opta per quedar-se a viure a l’Aragó, concretament a Saragossa. És una opció nova, perquè fins aleshores qui volia triomfar professionalment, se n’anava a Madrid o a Barcelona. La nostra, fou la primera generació que va quedar-se a la terra i va començar a treballar en la societat aragonesa. No sé si ho hem fet bé o malament, però després de trenta anys crec que encara tot és a fer.

Pau Caparrós